

Hollandalı sanat tarihçisi Prof. Dr. Machiel Kiel, Osmanlı torunlarını utandıracak kadar Osmanlı hayranı. Evliya Çelebi gibi yarım asırdır Balkanlar'daki Osmanlı eserlerini kayıt altına alan Kiel'in sıra dışı hikâyesi...

"AYVERDİ BENİ FATİH'TEKİ EVİNDE AĞIRLARDI

1971'de [Ekrem Hakkı Ayverdi](#)'nin Balkanlar üzerindeki makaleleriyle karşılaşır. Onunla tanışmak ve çalışabilmek için bir mektup yazar. Ayverdi de olumlu bir cevap yazar. Kiel, daha sonraki yıllar bazı konularda onun yardımına başvurur. Hatta Ayverdi daha sonraları onun için "çok parlak bir genç" nitelemesinde de bulunur: "İlk tanışmamız ona yazdığım mektupla oldu. Birkaç kez yeni bulduğum kitabeleri ona okuttum. Bana yardımcı oldu, Fatih'teki evinde misafir etti. Ayverdi çok şey yaptı. Onun gibi biri daha gelmedi. Profesör Abdüsselam Uluçam da çok iyi; ama Ayverdi bambaşka biriydi. Ayverdi gibi bir desteğim olsa çalışmalarım daha da artardı."

'Evliya Çelebi gibi 50 yıldır Balkanlar'ı gezdim, gördüm ve yazdım. Osmanlı eserlerinin içler acısı durumunu rapor ettim yetkililere. Saha çalışmalarında eserlerin fotoğrafını çektiğim için dayak da yedim, hapse de atıldım... Bir kavga veriyorum barbarlığa karşı, siz de sahip çıkın... Çünkü önlem alınmazsa 10 yıl içinde Balkanlar'da eser kalmayacak.'

Bu sözler bir Türk vatandaşına değil, Hollandalı Sanat Tarihçisi Prof. Dr. Machiel Kiel'e ait. Hayatını Balkanlar'daki Osmanlı eserleri ve belgelerini araştırmaya adanmış Kiel, tam bir Osmanlı mimarisi hayranı. İlerleyen yaşına rağmen her imkân bulduğunda soluğu **Balkanlar'da** alan bir saha araştırmacısı. 1959'da henüz 21 yaşındayken başladığı Balkan çalışmalarında 50. yılını tamamlamış. Arşiv ile saha çalışmalarını birlikte yürütmesi de, kendisini daha başarılı kılmış.

GÖRMEDEN, ESERLERLE İLGİLİ TEK CÜMLE YAZMADI

Bir eseri görmeden hakkında yazı yazmama tutumu, başarısını daha da artırmış. Yeri geldiğinde Avrupalı tarihçileri de eleştirmiş. Osmanlıcaya hâkim. Bu ona Osmanlı medeniyetini tarafsız yorumlayabilme imkânı sağlamış. Çalışmalarında detaya inebilmek için Kiril alfabesini, Sırpça ve Bulgarca'yı da öğrenmiş Almanca, İngilizce ve Fransızca'nın yanı sıra. Ortaokul ve liseyi okumadan üniversiteye de girmiş azmi sayesinde.

Machiel Kiel, sahada çektiği sıkıntıların mükâfatını Harvard'da, Münih ve Durham üniversitelerinin itibarlı kürsülerinde bulmuş. Utrecht Üniversitesi'nden emekli olmasına rağmen hâlâ bir ayağı Selanik'te bir ayağı Osmanlı Arşivleri'nde. 50 yıllık çabalarının sonucu 230 makale, 12 kitap kaleme almış. Bugünlerde 70. yaşını geride bırakan Prof. Dr. Machiel Kiel, Balkanlar'daki Osmanlı sanat eserleri konusunda tarafsız bir otorite olarak biliniyor.

1938'de Hollanda'nın başkenti Amsterdam'ın kuzeyindeki Wormerveer köyünde doğan Machiel Kiel'e göre o bir köylü. Babası Jan, su kanallarında süt taşıyan küçük bir geminin kaptanı, annesi Cornelia ise ev hanımıdır. İlk eğitimi köy okulunda alan Kiel, öğretmeni sayesinde tarih sevgisini ilk bu dönemde kazanır. Ancak ilkokul sonunda not ortalaması ortaokula geçmesine yeterli olmayınca iş hayatına atılır. Daha 14 yaşındadır. Ailesiyle birlikte zor günler geçirir: "İlkokuldan sonra birçok işte çalıştım. Paraya ihtiyacımız vardı. Duvar örme işinde de çalıştım. O sırada mimariye aşinalık kazandım. Elim yatkındı da bu işe. Sonraki yıllarımda bu tecrübe çok işime yaradı doğrusu. Sanatsal mimariyle ilgili kitapları okumaya da bu yıllarda başladım. Her şey ilgi ve meraktan kaynaklandı."

ESERLER İÇİN HAPSE BİLE GİRDİ

Sonraki yıllarda ilkokul hocasından aldığı tarih sevgisi eli inşaat işçiliğinde kazandığı pratik mimari bilgisini merak duyduğu sanat tarihi üzerinde birleştirir. Okullu olmasa da "alaylı" olarak sanat tarihçiliğine girer. 1959 yılında 21 yaşındayken su ve kanalizasyon inşası için gittiği Yunanistan'ın Yanya şehrinde ilk kez Osmanlı eserleriyle karşılaşır. Burada okuduğu Avrupalı mimariyle Osmanlı mimarisini karşılaştırma imkânı bulur: "Yanya'da Osmanlı eserleriyle

karşılaştınca etkilendim. Aynı yıl Belgrad'da da küçük bir Osmanlı camisini inceleme fırsatı buldum. Sonra fark ettim ki Balkanlar'ın tamamında Osmanlı'dan kalan birçok cami, hamam, çeşme ve türbe var. Çünkü Osmanlı gittiği her yere imar götürmüş, hizmet götürmüş. Ama bunlar Balkan Savaşları'nda ciddi tahribata uğramış. Nerede bir eser olduğunu öğrensem o bölgeye gittim. Yugoslavya'yı 6 ay gezdim. 3 defa Arnavutluk'a gittim. Makedonya'ya defalarca gittim. Notlar aldım, fotoğraf çektim, eserlerin planlarını çıkardım. Kolay olmadı bu. Polisler peşimi bırakmadı. Dayak yedim, hapis yattım. İlk saha çalışmam böyle oldu. O günden beri bağımı hiç koparmadım Balkanlar'dan. O dönemde kimse bu eserlerle ilgilenmiyordu. Ben ilgilendim.”

TARİH SEVGİSİ 30 YAŞINDAN SONRA ÜNİVERSİTELİ YAPTI

Sanat tarihçiliğinde sadece saha çalışmalarının yeterli olamayacağını fark edince üniversite okumayı kafasına koyar. Ortaokul ve liseyi okumadan üniversiteye girmeyi başarır: “Hollanda'da 3 dil bilen bir kişi ortaokul ve lise okumadan da direkt üniversite sınavına girebiliyordu. Ben dil biliyordum, bu fırsatı kullandım. Çalıştım ve sınavı kazandım. Amsterdam Üniversitesi'nde Sanat Tarihi okudum. 1983'te, 45 yaşında doktoramı tamamladım aynı okulda. Ama bu arada boş da durmadım. Değişik kurumlardan aldığım burslarla 1970-76 arasında Balkanlar'ı gezdim. Daha sonraki 23 yıl da İstanbul, Ankara, Sofya, Atina ve Selanik'teki Osmanlı arşivlerinde düzenli olarak araştırmalarımı sürdürdüm. Bu arşivler çok önemli, birçok Salnameyi buralarda buldum. 1993'te Utrecht Üniversitesi'nde profesör oldum. O dönem Balkanlar'daki Osmanlı eserlerini çalışan yoktu. Ben hem fotoğraf dokümantasyon ve ölçü-plan çalışması, hem de arşiv taramalarına giriştim. Sonra Balkanlar'ı da aştım 2 defa otostopla Balkanlar'dan İran'a kadar gezdim. Bu gezilerimde Anadolu'daki yapıları da inceledim.”

AYVERDİ BENİ FATİH'TEKİ EVİNDE AĞIRLARDI

1971'de Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Balkanlar üzerindeki makaleleriyle karşılaşır. Onunla tanışmak ve çalışabilmek için bir mektup yazar. Ayverdi de olumlu bir cevap yazar. Kiel, daha sonraki yıllar bazı konularda onun yardımına başvurur. Hatta Ayverdi daha sonraları onun için “çok parlak bir genç” nitelemesinde de bulunur: “İlk tanışmamız ona yazdığım mektupla oldu. Birkaç kez yeni bulduğum kitabeleri ona okuttum. Bana yardımcı oldu, Fatih'teki evinde misafir etti. Ayverdi çok şey yaptı. Onun gibi biri daha gelmedi. Profesör Abdüsselam Uluçam da çok iyi; ama Ayverdi bambaşka biriydi. Ayverdi gibi bir desteğim olsa çalışmalarım daha da artardı. Ayrıca Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Prof. Dr. Kemal Beydilli ve Prof. Dr. Feridun Emecen'den de yardım alıyorum.”

TAHRİBATLAR HÂLÂ SÜRÜYOR

Balkanlar'daki saha çalışmalarında bazen yeni bir eserle karşılaşmanın mutluluğunu yaşar, bazen de daha önce gördüğü yapının kalıntılarıyla karşılaşmanın üzüntüsünü. Sarı Saltuk Türbesi (Romanya), Gazi Evrenos İmareti (Arnavutluk) ve Fatih Sultan Mehmed Camii (Bulgaristan) gibi yaklaşık 20 restorasyonda görev alması onun en büyük gururu. Halihazırda da Bosna'da UNESCO tarafından desteklenen restorasyon çalışmalarında Bilim Danışmanı olarak görev alıyor: “Saraybosna'da Osmanlı'yı hissediyorum. Bosna'daki kaybı UNESCO'nun büyük desteğiyle durdurmaya çalışıyoruz. Halihazırda ikisi cami, biri hamam ve birçoğu Osmanlı evi

olmak üzere toplam 20 yapıda restorasyon çalışması yapılması öngörülüyor. Ama Mostar Köprüsü'nün yıkılış görüntüsü hiç aklımdan çıkmıyor. Sadece Türkler için değil tüm insanlık için korkunç bir kayıptı. .”

AB ÜYELİĞİ, ESERLERİ KORUMAYI KOLAYLAŞTIRIR

Mostar kadar açıktan olmasa da Balkanların diğer kentlerinde de tahribatın sürdüğünü belirtiyor. Katıldığı tüm kongre ve uluslararası toplantılarda yetkililere kötü durumdaki eserler hakkında bilgilendirir: “Bunlara el atılmasını istiyorum her platformda, yazılarımda. Çünkü vakit kaybetmeden müdahale etmemiz gerekenler var. Zaten medreselerin çoğu yıkılmış, camiler, köprüler ve çeşmeler de can çekişiyor. Mesela Bulgaristan'ın Vidin şehrinde 22 cami olması lazım arşivlere göre. İlk gördüğümde 4 cami vardı. Şimdi 1 tane kaldı. Sofya'da 100 yıl içinde 54 cami yıkıldığını tespit ettim. Osmanlı kalesindeki izleri de silip Bulgar kalesi dediler. Bunları yazdığım için Bulgarlar tarafsız olmama rağmen adımları 'Pan-Türkist'e çıkardı. Doğal etkenlerin yanı sıra milliyetçilik, dar bakış açısı ve barbarlıktan kaynaklanan tahrip hâlâ sürüyor. Bir an önce önlem almak lazım.”

Bulgaristan gibi eserlerle hiç ilgilenmeyen yönetimler olsa da Macaristan ve Hırvatistan gibi Osmanlı mimarisine sahip çıkan devletlerin de bulunduğunu anlatıyor Kiel. Midilli'deki birçok Osmanlı çeşmesinin hâlâ aktığından bahsediyor. Ancak eserleri korumak için Türkiye'nin daha fazla rol alması gerektiğini vurguluyor: “Balkanlar'da eserlere ilgi yok. Ne kaybettiğimizi bilmiyorlar. Önlem alınmazsa 10 yıl içinde bu eserlerin çoğunu kaybedeceğiz. Restorasyonlar için yetişmiş insan ile para da lazım.” Yunan yönetiminin “çok kültürlülük” vurgusu yaparak bu eserlerin tamiri için Avrupa Birliği'nden önemli fonlar aldığını dile getiren Kiel, “Türkiye de AB üyesi olsa eserlere daha kolay sahip çıkabilir. Bu konuda umutluyum.” diyor. Ve hepimizi çok utandıran bir tespit daha yapıyor. “Gerçi Türkiye'de bile bazı tarihî eserlere sahip çıkılmadığını gördüm. İnsanların içinde olması lazım bu sevgi.” diyor. Bu eleştiriyi, Anadolu'daki eserlere yönelik “toplu kıyımları” hatırlıyoruz iç çekerek. Bizdeki durum Balkanlar'dakinden çok farklı değil aslında!...

Machiel Kiel'in Osmanlı sevgisini Gümüşsuyu'ndaki Boğaz'a bakan evinde daha iyi anlıyorsunuz. Evin her köşesinde Osmanlıca levhalar asılı. Ve Osmanlı medeniyetiyle ilgili tablolar, biblolar... Bonn Üniversitesi'nde çalışan Dil Bilimci eşi Hedda'nın da Osmanlı medeniyeti üzerine tam 40 makale yazdığından gururla bahsediyor. Kızı da kendisinden etkilenmiş olacak ki seramik sanatçısı olmuş.

<http://www.aksiyon.com.tr/>